

ALKOTÓMŰHELY

KRISTOVÁC KLÁRA

BALÁZS G. ÁRPÁD ADY-ILLUSZTRÁCIÓI

Az 1966. évi Októberi-díj, a három évvel későbbi Munkaérem aranyfokozata után 1976-ban Forum-díjjal tüntették ki Balázs G. Árpádot értékes és gazdag munkásságáért. Hosszú életútját festmények, rajzok, grafikák sokasága igazolja, melyekről lehetetlenség kimerítő képet nyújtani néhány oldalon; a teljességnek így csak a látszatát kelthetnénk. Ezért a sok-sok útírány közül, mely mind egy pont: a művészi érték, a maradandó, az eredeti felé törekszik, egyet választunk csupán: a grafikus Balázs G. Árpád útját, s ennek az útnak is csak egy szakaszát, az Ady-illusztrációkat.

A húszas évek végét s a harmincas éveket Balázs Árpád a legtermékenyebb éveinek tekinti; ebben az időszakban készültek a következő grafikai mappák: a belgrádi nyomornegyedet megörökítő *Jatagan mala* c. linómetszetek, az *Iris fametszet* c. sorozat, s a nyolc Ady-illusztráció, mely hamarosan másodsor is kiadásra kerül.

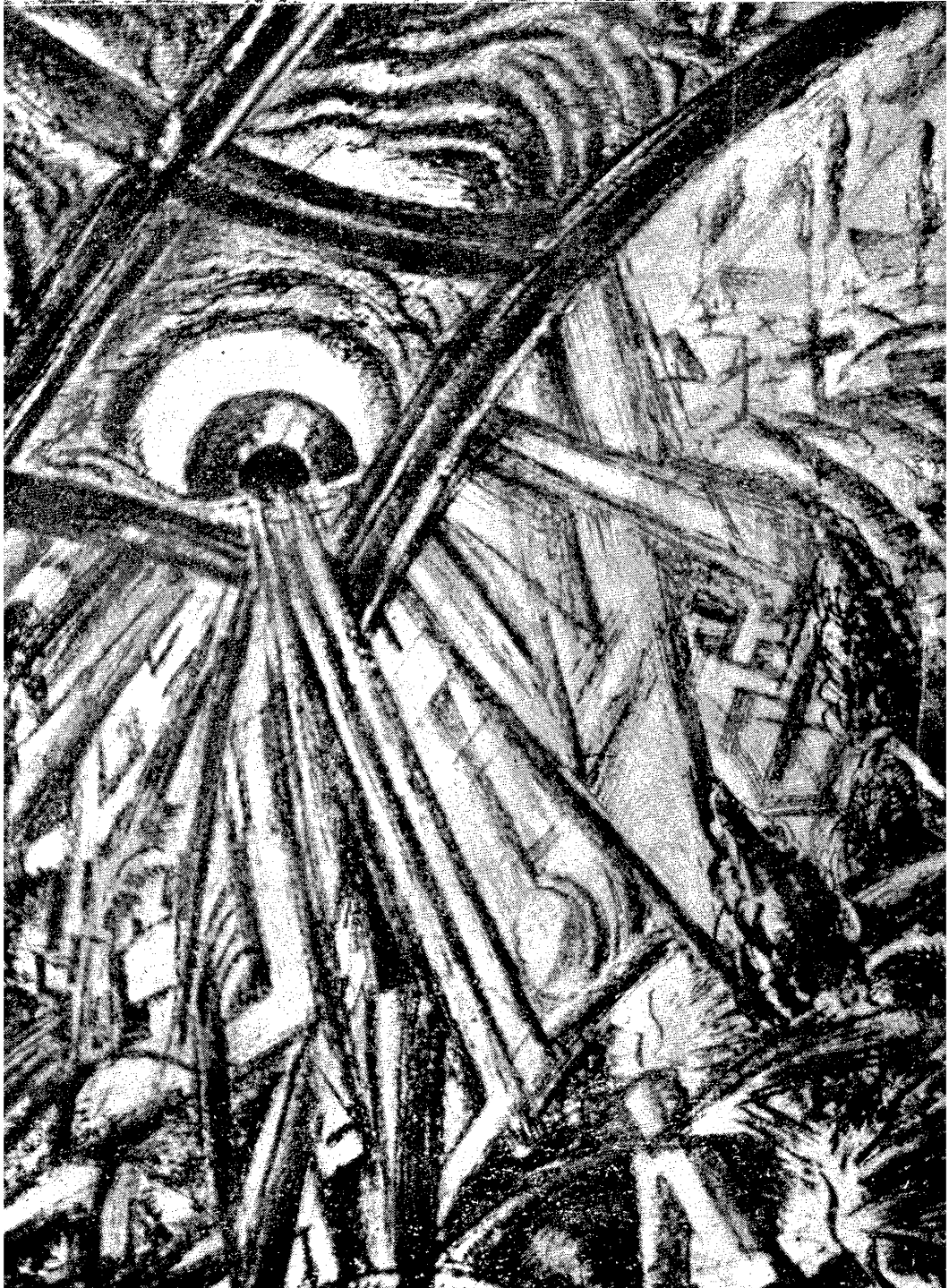
„Az Ady versek illusztrátorának a szó eredeti értelmében kell illusztrálni: megvilágítani, magyarázni a választott verset és nem lefordítani azt a képirás nyelvére, szóval túl kell menni a költemény felszínes képelemein” — olvashatjuk Szenteleky előszavában, mely útmutatóként szolgálhat a mappa nézőjének. S a nyolc könyvomat valóban „megvilágítja” a nyolc verset, együtt izzanak a sorok és a rajzvonalak. A lüktető, zaklató verssorok mellett a rajzokon ugyanilyen feszültség él, csak más nyelven szól hozzánk: a ritmus (a hatás és ellenhatás eredménye), a szerkezet, az egység (mely kisebb, vagy nagyobb részekből tevődik össze), betű helyett a vonalak, fehér és fekete felületek gazdagságával hat ránk.

*Zászlónk lehanyatlik untan,
Fáradtan biztatjuk egymást,
Bízunk még, de nem magunkban,
Be gazdátlan, be keserves bizalom*

(Ady: *Fáradtan biztatjuk egymást*)

Ebből a néhány sorból is érződik az ellentét, melyre a vers épül, s az ellentét jelen van a verset kísérő könyvomonaton is. Az ellentét, vagyis a kép alkotóelemeinek a harca tele van „fáradt” küzdelemmel. A harc kimenetele bizonytalan, ki lesz a győztes, nem tudni, hiszen nem befejezett történésről van szó, hanem egy folyamatról, az események további alakulására tehát csak következtetni lehet.

Közel a temetőhöz

Fáradtan biztatjuk egymást

A kőrajzon, melynek szerkezete erős és világos, két küzdő figura látható, s az ellenük és velük küzdő harmadik képelem a nyugtalan és meghatározatlan háttér. A szilárd kompozíció ellenére a vers sugallta bizonytalanság mégis jelen van, mégpedig a három erő viszonyába rejtve.

Első pillantásra úgy tűnhet, a képen csak egy irány létezik, vagyis a zászlós figuráé, de a helyzet nem ilyen egyszerű, s ha így lenne, a megoldás veszítene összetettségéből eredő varázsából. Az említett erő tehát nem magányos, ennél fogva tehát nem is uralkodhat győztes harcoként, csak küzdhet, viaskodhat ellenfelével (és nem is egyedül, hanem társa segítségével). A zászlós figura átlóként szeli át a képet s az erő, a mozgás, melyet képvisel, egyenlő a jobbról balra haladó átló erejével. Kitűnik, hogy a képen jelenlevő többi irány ellentmond az előzőnek: a zászlós mögötti női figura hátradólt tartásával mintha csak arra törekedne, hogy a férfi alakját kiegyenesítse, s így a zászlót magasba lendítse; talán sikerülne ez az eltolódás, ha a zászlóra és hordozójára nem hatna még egy erő a fehérén villogó háttér képében, mely a női alakkal szemben a zászlóvivőre ellentétes erővel hat, arra törekedve, hogy az előrehajlott alakot földre kényszerítse. Ez a két irány mintha csak a harc két lehetséges kimenetelét testesítené meg: a győzelmet és a bukást. A zászlós és segítőtársa konkrét figurák, ellenfelük pedig hozzájuk viszonyítva absztrakt. Az ellenfél ilyen megjelenítése az ő győzelmüket sugallja, de csak sugallja, hisz a meghatározatlan háttér, a fehér vibráló ellenelő hatalmasabb, erősebb is lehet náluk. „Fáradtan biztatjuk egymást”, s a kérdésre: sikerül-e győznünk, Ady nem válaszol, és erről a könyomat is hallgat.

Az erők harcát, más szóval a ritmus játékát, mely legfőbb éltetője minden alkotásnak, végigkísérhetjük a többi illusztráción is, így *Az örök halálmenet* c. versén is (ahol a harc még tovább fokozódik).

Örök halálmenet — az örök szóban benne van a végtelen, a végtelenben a folyamatosság, a folyamatosságban a körforgás, az állandó visszatérés: kezdet és vég örökösen ismétlődve követik egymást, s egymás nélkül nem léteznek. A kőrajzon szédítő iramban száguldanak a fekete vonások minden irányból. Egy-egy gesztus, krétavonal a pillanat töredékével egyenlő, ha nyomon követjük, s a szem nem nyugszik meg egy-egy vonáson, a vonalak tovább hajtanak bennünket; nem lassú szemlélődésre ösztönöznek, hanem nyugtalan kutatásra: merre is ez a rohanás és miért? Az erős vonások valóságos hálót alkotnak, görcsösen kapcsolódnak egymáshoz, fekete labirintust alkotnak és végül mind egy pontba torkollnak: a kép gyújtópontjába, mely az örök, az állandó, a kiindulás és visszatérés, a kezdet és a vég pontja.

A lendületes fekete vonások között pedig vakít a fehér papír, mely mintha izzó anyaggá vált volna. Hányféle is lehet a fehér és hányféle a fekete? Végtelen skálával rendelkezik mind a kettő, és ez a bőség a kettő találkozásakor jut kifejezésre. Ezt a bőséget felismerve felhasználni és kimeríteni óriási feladat, mert ez a gazdagság a grafika lényege, kincstára és legnagyobb csodája.

A fehér és fekete vakíthat, süthet, melegíthet, égethet, megdermeszthet, a végtelenbe vezethet vagy testközelséget kelthet. Megnyílik hát a fehér papír, levegő és tér szorong benne, távol és közel, tér és idő: élettel telitődik a sima lap...

Ezen a grafikákon is jelen van a képzőművészet egyik örök problémája: a tér és a távlat; más-más értelmezésben, megoldásban, miáltal az illusztrációk gazdagsága csak növekszik. Kétféle térfelfogás váltja egymást ezeken a lapokon: az első a látványt egy pontból mutatja be, a másik többnézőpontú részekből alkot egészet. Az első megszokottabb módszer, ennek ellenére a másik felfogás is hosszú múltra tekint vissza. Az elsónél reális távlatú képet kapunk, míg a másíknál a sokkal nagyobb szabadsággal rendelkező művész a valóságot átszervezve mutatja be; a megoldás pedig egyenes függvénye a képzeleterő nagyságának.

A *halál lovai* c. vers illusztrációjánál a klasszikus távlat felbontódik s a kép nemcsak hogy többnézőpontú részletekből áll össze, hanem a félelmetes haláljátékot még a homorú és domború tükrök torzítása is fokozza. A kép azonban egységes s a különöző természetű elemek szinte észrevétlenül olvadnak össze és csak figyelmesebb szemlélődés után árulják el kapcsolódásuk módját.

Ez az illusztráció (akárcsak a térbeliség értelmezésében hasonló, *Közel a temetőhöz* c. illusztráció) térváriációnak is nevezhető, hiszen a rajz különféle térváltozatokkal telített.

*Alszik a falu, én virrasztok,
Nézem, nézem a temetőt:
Itt van az ablakom előtt.*

*Síró, rettegő félálomban
Ezerszer is megkérdem én:
Én szállok vagy ő jön felém?*

(Ady: *Közel a temető*)

Elképzelésben, megoldásban talán a legmerészebb könyomatról van szó. A kép felső szögletében egy félelmetes szem rémülten tekint maga elé az őt körülvevő, mértanian szerkesztett formákra, melyek alakjukkal, fehérségükkel, hidegségükkel temetőre emlékeztetnek. A temetőt s a szemet hidként köti össze két fehér sugár, s hogy ennek a két sugárnak melyik a kezdő és melyik a végpontja, nem könnyű megmondani. Ha a két sugarat a szemhez vezető útként fogjuk fel, akkor nem „én szállok”, hanem „ő jön felém”, de meg is fordíthatjuk a dolgot: a hatalmas szem annyira szuggesztív, hogy a szemlélőben az előbbtől ellentétes érzés is támadhat, miszerint a kiindulópont a fekete szembogár, melytől a két sugár a temetőig halad. A vers végén kérdőjel áll: „én szállok vagy ő jön felém?” s a kérdőjel az illusztrációnál is megmarad, és nincs is egyértelmű válasz a kérdésre. Végül is azt mondhatjuk: ez a kőrajz is méltó példája lehet a vers és az illusztráció összhangjának, egységének. Ha ez az összhang nincs meg, az illusztráció elvész nyomtalanul, s a nagyszerű vers hatása is csökken méltatlan társa mellett vagy fordítva, egy jó illusztráció hatása nem teljes, ha a vers értéke nem hasonló hozzá.

Értékes, komoly illusztráció ez a nyolc könyomat, mely a verset nem fordítja le egyszerűen a képírás nyelvére, hanem megvilágítja azt.

Szerénytelenség lenne-e vajon, ha azt kívánnánk: minden versillusztrációnk hozzájuk mérhető legyen?

— O —

Balázs G. Árpád 1887-ben született Felsőtökésen. A tanítóképzőt Kiskunfélegyházán fejezi be. Nagybányán Ferenczi Károly, Thorma János és Réti István tanítványa. A prágai akadémián tanul. Tanulmányutak: Drezda, Bécs, München. Szabadkai évek, a Bács megyei Napló munkatársa. Útkeresés: Belgrád. Vajdasági Galéria — a vajdasági riportút eredménye, útitársa Csuka Zoltán. Elkészül a Le Travail linómappa. Ismét Belgrádban. A Jugoszláv Képzőművészek Egyesületének, az Újságírók Szövetségének, az Oblik művészegylet tagja. Grafikai sorozatok: *Jatagan mala*, *Ady-illusztrációk*, *Iris fametszetek*. Zágrábi, szófiai kiállítások. Nagyszalonta, Nagyvárad, Szeged. A Dél-magyarország munkatársa. Szegedi, budapesti, békéscsabai, hódmezővásárhelyi kiállítások. 1959 — ismét Palicson. Az ULUS tagja. 1966-ban Októberi-díj. Retrospektív kiállítás az Életjel szervezésében. 1969 — a Munkaérem aranyfokozatának birtokosa, megjelenik önéletrajza, a *Bolyongó paletta*. 1976-ban Forradalmi-díj.

Az örök halálmenet

